

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

DE A.S. VOLKSTELLING

Vanaf 1830, met tussenpozen van tien jaren zijn de Nederlanders officieel geteld. De tweede wereldoorlog heeft ook deze regelmaat onderbroken, zodat tussen de voorlaatste en laatste volkstelling, die van 1947, zeventien jaar lagen. En dan komt aan het eind van deze maand de dertiende en zullen we over enige tijd weer een heleboel meer weten over de mensen, die met elkaar de bevolking van dit land vormen.

Eén van de vragen, die worden gesteld betreft het behoren tot een kerkgenootschap of tot een godsdienstige gemeenschap. Wie de cijfers hierover nagaat, zal ontdekken, dat daarin nogal wat verschuivingen voorkomen, het minst bij hen die zich als behorend tot de R.K. kerk beschouwen. Maar een opmerkelijk verschijnsel is ook het steeds toenemende getal van hen, die niet tot kerk of godsdienstige gemeenschap gerekend wensen te worden, en achter de vraag dan ook „geen” invullen. Vooral ná 1910 is dit cijfer snel gestegen, zodat bij de volkstelling van 1947 17 % van de Nederlanders opgaven, niet tot een kerk te behoren of aanhangers van een godsdienstige gezindte te zijn.

Het is duidelijk, dat ook nu allerlei voorspellingen over de toename van dit percentage gegeven worden. Dát het toe zal nemen, wordt algemeen verwacht, ook in kerkelijke kring. Van de zijde van het Humanistisch Verbond is herhaaldelijk betoogd, dat een stijging niet met gejuich begroet zal worden, om dat maar al te vaak hier sprake is van een nergens meer bijhoren, van een loslaten van allerlei bindingen, zonder dat er een

nieuwe positieve levenshouding tegenover staat. Op de vraag, die mensen bij allerlei gelegenheden naar hun geloof of kerk gesteld wordt, komt maar al te vaak het antwoord: ik ben niets, of, ik doe nergens aan.

Maar wil deze volkstelling een juist beeld geven, dan is een eerlijke beantwoording van de vragen nodig en moeten de vragen ook zo gesteld zijn, dat een dergelijk eerlijk antwoord mogelijk is. Nog bij de volkstelling van 1947 was de toelichting bij de vraag, of men tot een kerkgenootschap of godsdienstige gemeenschap behoorde, zo gesteld, dat er vanuit gegaan werd, dat een ieder een kerkelijke gezindte heeft of gehad heeft. Terecht is van de zijde van het Verbond er bij de autoriteiten op gewezen, dat dit in tal van gevallen niet meer opgaat, omdat vele gezinnen van huis uit buitenkerkelijk zijn. Er is dan ook op aangedrongen, bij de komende volkstelling de toelichting te wijzigen.

Het gaat erom, dat men duidelijk opgeeft wat men is, waartoe men inderdaad naar innerlijke overtuiging gerekend wenst te worden. Niemand heeft er enig belang bij, dat mensen opgeven tot een kerkgenootschap te behoren, terwijl ze er in werkelijkheid al lang geen deel meer van uitmaken. Buitenkerkelijkheid is een normaal verschijnsel geworden, of men dat nu betreurt of niet, en het is van het grootste belang, dat mede door de a.s. dertiende volkstelling objectief wordt vastgesteld, hoe of het met dit verschijnsel, dat waarlijk niet alleen in Nederland voorkomt, staat.

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 13 t/m 20 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,— zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en zij op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

WAAR HET OM GAAT

Het doet mij altijd wat vreemd aan, op de dag van de arbeid wordt niet gewerkt. Dat is dan te vergelijken met een woord als studentenwerkkampen. Daar doen studenten van allerlei, behalve studeren.

Nu, de dag van de arbeid is voor allen, die eerbied willen afdwingen voor werken, met hand of hoofd, in fabriek of op kantoor een plechtige en feestelijke dag, waarop met trots getuigd wordt van het feit, dat niet bepaalde groepen mensen, omdat zij bijvoorbeeld na het werk met vuile handen thuiskomen en omdat zij Shakespeare niet in het Engels kunnen lezen minder waardig zijn dan zij, die altijd blanke handen kunnen houden en wel Shakespeare in het origineel kunnen lezen. De eerste mei werd de dag waarop, overal in de wereld, gedemonstreerd wordt voor de solidariteit van werkende mensen en waarop uiting werd gegeven aan een verwachting van een toekomst, waar voor allen een menswaardig bestaan zou zijn. Voor allen een menswaardig bestaan.

Ik denk, dat tegenwoordig vrijwel niemand het verwonderlijk of onbegrijpelijk zal vinden, dat die strijd voor een menswaardig bestaan zich allereerst heeft afgespeeld op het sociale terrein; strijd voor sociale voorzieningen, kortere werktijden, verzekeringen, hogere lonen en tegelijk strijd voor gelijkberechtiging op het politieke terrein, de strijd voor algemeen kiesrecht. Deze inbreuken op de menselijke waardigheid werden immers, bij de opkomst van het industrialisme, als het meest schrijnend gevoeld. Deze fase van de strijd is, in het groot en het algemeen gezien, in de meeste landen van Europa, afgelopen. Mensonwaardige arbeidstoestanden, zoals ongeveer een eeuw geleden, zijn er bijna niet meer. Het lijkt mij zeker, dat de Vierde Stand zonder de macht van een politieke partij, zonder de macht der vakverenigingen, deze strijd niet zou hebben gewonnen. Door deze sociale en politieke strijd echter was een minstens even belangrijke inbreuk op de menselijke waardigheid op de achtergrond gekomen.

De vierde stand, in snel tempo van het plateland naar de ijlings gebouwde industrie-centra gekomen, sloeg los van de oude bindingen, van de dorpsgemeenschap, van de kerk en van de eenvoudige cultuurvormen, die er in de oorspronkelijke woonplaatsen waren geweest. Dacht u, dat een arbeidersgezin, ongeveer een eeuw geleden, waar de man, de vrouw en de kinderen, 12, 13 of 14 uur moesten werken, waar werkloosheid steeds dreigde, waar de behuizing beestachtig was, waar de kinderen niet of nauwelijks onderwijs kregen, voor iets anders tijd had dan voor afstompende ellende, ruzie en het zoeken van vergetelheid in de drank?

Omdat deze stakkers bemerkten, dat de verschillende kerken zo vaak berusting en lijden predikten en hun dienaren zo vaak aan de kant der bevoorrechten stonden, maakten zij

zich ook van de kerken los. Dit was dus geen onkerkelijkheid uit innerlijke overtuiging maar uit teleurstelling, die soms wel uitgroeide tot een bewust gekozen afwijzen van kerk en geloof. Dit proces werd versneld, omdat een maatschappelijk ideaal de geesten en harten zo vervulde, dat er eenvoudig geen plaats meer bleef voor de geloofszaken. In het leven van miljoenen kwam licht. De idealen en de inspanning om die te verwirkelijken brachten kameraadschap, gevoel van eigenwaarde en een grootse toekomstverwachting. Ik meen dat vrijwel niemand, van welke geloofsrichting of politieke overtuiging ook nog zou willen ontkennen dat deze strijd het zedelijk en cultureel peil van de vierde stand aanzienlijk heeft verhoogd. De functie, die het geloof had vervuld, werd nu gevonden in de politieke strijd. Tot in kleinigheden zijn de overeenkomsten van de christelijke godsdienst en dit wereldlijk geloof te vinden. Ook hier een „heilig” boek, profeten, dogma's, „kerken” en „secten”, martelaren, zending, haat tegen andersdenkenden en een ongeschokt geloof in de uiteindelijke overwinning. Twijfel aan de juiste maatschappijanalyse en het ter discussie stellen van de grondslagen kwamen niet voor. Nu deed zich een uiterst merkwaardig verschijnsel voor. Daar waar het socialisme in landen op kwam, waar een democratische traditie bestond, zwak of sterk, en waar sociale wetten de ergste misstanden geleidelijk wegnamen, werd het oprecht democratisch en daar won de geleidelijkheid het van het revolutionaire élan. Daar waar het socialisme stuitte op autocratische regimes en achterlijke economische structuur, bleef het dogmatisch en revolutionair.

Mag ik nu samenvatten.

In de eerste fase van de grote industriële ontwikkeling was de vierde stand te arm, te getrap en te teleurgesteld om zich werkelijk bezig te houden met vragen op levensbeschouwelijk terrein. In de tweede fase eiste de politieke strijd zoveel energie en tijd, dat er ook geen aandacht werd geschonken aan de grote vragen.

Een primitief atheïsme of materialisme mag als zodanig nauwelijks gelden. Hoe is de toestand nu? Sociale wetten beschermen tegen een materieel onmenswaardig bestaan, de welvaart is gestegen en de vierde stand, die niet meer sterk groeit in getal is, steeds sterker, deelhebber geworden aan culturele waarden. Van een armzalige, uitgebuite klasse is geen sprake meer. De dag van één mei heeft, voor een groot gedeelte, haar betekenis verloren omdat vele doelstellingen bereikt zijn en het uiteindelijke doel is verwaagd en teruggetreden.

Wat echter gebleven is, is de leegte, het vacuum op het gebied van de levensovertuiging. Het is bijna een traditie geworden, bij grote groepen arbeiders om geen belangstelling te hebben voor vragen, die op het ter-

rein van de levensovertuiging liggen. Honderdduizenden weten eigenlijk niet wat zij zijn. Er heerst een ontstellende onkunde in geloofszaken, in de meest elementaire kennis van de bijbel en een wellicht nog grotere onkunde omtrent de grondstellingen van het moderne humanisme. En dit gebrek aan de meest eenvoudige kennis beperkt zich niet tot de vierde stand, maar heerst ook bij een groot percentage van de derde stand, waaronder ik ook reken vele intellectuelen. Met andere woorden het nihilisme is kenmerkend voor onze tijd. Niet een overtuigd nihilisme, in de filosofische zin, maar een gebrek aan geestelijk leven in het algemeen.

Mag ik het, in een wat overdreven vorm zo stellen: zonder dit beangstigende verschijnsel zouden de meeste amusementsprogramma's, bijvoorbeeld op de zaterdagavonden, van alle omroepverenigingen, geestrijker en inhoudsvoller zijn, zouden de bioscopen leger en de schouwburgen voller, de kerkdiensten en bezinningsbijeenkomsten beter bezocht, de berm langs de snelwegen dunner bezaaid zijn.

Ik hoop dat u begrijpt, dat ik niet bedoel dat een levensovertuiging, gelovig of niet gelovig een zaak is van kennis en ontwikkeling. Dit is bepaaldelijk niet het geval. In beide gevallen gaat een levenshouding vooraf aan de bewuste levensovertuiging. Bij die bewustwording kan kennis wel een bepaalde rol spelen maar nooit een hoofdrol. Aan die bewustwording komt niemand echter toe die amusement en ontspanning altijd in de plaats stelt van ernst en inspanning. U kent wellicht het toneelstuk van Molière, de Burgeredelman. Een pas rijk geworden man laat zich in allerlei zaken les geven. Zijn taalleraar legt hem het onderscheid uit tussen proza en poëzie en dan roept hij ineens vol trots uit: „Maar dan heb ik altijd proza gesproken”. En zo is het bij tallozen. Zij spreken proza en weten het niet. Zij zijn gelovigen maar beseffen het niet, zij zijn humanisten en weten het niet. Komt het niet herhaaldelijk voor dat bijvoorbeeld een geestelijk raadsman van het Humanistisch Verbond, sprekend met iemand uit de arbeiderskampen of met een militair, bemerkt, dat zijn gesprekspartner een gelovig christen is, die alleen om bijkomstige redenen niet naar de aalmoezenier of de predikant is gegaan. In zo'n geval wijst deze raadsman hem de weg naar priester of predikant, want essentieel voor het humanisme is, dat de concrete

mensen geholpen moet worden; geholpen moet worden om, zoveel mogelijk zelf de problemen baas te worden, in overeenstemming met eigen wezen. Zo kan de geloofsovertuiging of de humanistische levensovertuiging een krachtbron zijn, een basis zijn, van waaruit men het leven leeft of waar men op terug kan vallen als er duistere tijden komen. Het is bepaald geen overbodigheid, geen luxe, geen onnodige toegift voor enkelen om een levensovertuiging te hebben.

Het is nodig en nuttig, neen, het is zelfs onmisbaar om werkelijk te leven. En, naarmate de sociale strijd in W. Europa gestreden is, de werktijden korter zullen worden, de vijf-dagige werkweek in het verschiet komt, wordt deze zaak steeds klemmender. Ontspanning, vakantie worden leger en doel-lozer als elke gerichtheid, elke bewuste poging het leven te verrijken ontbreekt. Wie dit alles mooi, idealistisch gepraat vindt, zonder praktische betekenis, geeft daarmee een bewijs dat hij noch weet wat mooi, noch wat idealistisch noch wat praktisch is.

De mensen zijn niet gelijk, geloven niet gelijk, doen niet gelijk. Als zij één lijken te zijn is dit een schijnbare massale eenheid, van het moment. Een van de, voor mij althans, diepzinnigste gezegden is: *Wordt wie gij zijt*, want dan pas zult u in uw leven zin, vrijheid, rijkdom en geluk kunnen ervaren. Maar om te worden wie gij zijt moet gij het niet schuwen u te bezinnen op eigen wezen. In die richting moet m.i. de derde fase in de ontwikkeling van de arbeidende mensen gezocht worden of zij nu socialistisch of liberaal genoemd willen worden.

Vruchten zonder bomen zijn ondenkbaar, bomen zonder wortels evenmin. Misschien vinden velen van u dit een vreemd praatje op de eerste mei, de dag van de arbeid? U wilt wel beseffen, dat deze rubriek, geestelijk leven, in dienst staat van het moderne humanisme, dat zich richt niet tot socialisten, niet tot liberalen, niet tot arbeiders of intellectuelen, maar tot mensen om hen te helpen bij het proces om te komen tot een levensovertuiging, niet als spel, noch uit machtsbegeerte, noch uit wetenschappelijke overweging maar uit verantwoordelijkheidsbesef om de mensen bij te staan een menswaardig bestaan te hebben, te worden wat zij eigenlijk zijn.

Dr. H. BONGER

lezingen voor de radio

- di. 3 mei AVRO 16.00 uur Mr. Dr. H. J. Roethof: „Wat de bevrijding ons te zeggen heeft”.
- zo. 8 mei VARA 9.45 uur Dr. J. P. van Praag: „De beste wereld die mogelijk is”.
- zo. 15 mei VARA 9.45 uur Dr. D. H. Prins: „Een briefwisseling”.
- zo. 22 mei VARA 9.45 uur Prof. Dr. G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

REIZEN

Een vriend van mij is onlangs uit New York teruggekomen. Met een straalvliegtuig natuurlijk, want hij wilde gauw thuis zijn. Hij vloog in een uur of acht, of zeven, naar Parijs en stapte toen over op een lokaallijntje naar Schiphol.

Zo zou ik, die op een iets bescheidener schaal leef, met de trein uit Zutphen komen en dan een trammetje naar huis nemen.

Mijn vriend pleegt in zijn vliegtuigen stukken door te nemen. Het kijken naar beneden, naar wolken of naar water kent hij nu al wel. Hij leest dus stukken. En hij eet. En hij sluimert nu en dan. Of hij knoopt een gesprek aan met een buurman. Dat is voor hem werken, want hij is een beroeps-relatie-aanknoper.

Mijn vriend reist eigenlijk niet. Als hij een hele dag op zijn kantoor zit, doet hij precies hetzelfde. Hij leest stukken, laat op zijn tijd koffie komen en een bordje met een paar boterhammen, een sinaasappel en een glas melk. Hij spreekt met een relatie en — maar dat kan wel kwaadsprekerij zijn — af en toe sluimert hij.

Hij vindt het dan ook helemaal niet zo leuk, dat hij weer naar dat vermaledijde New York moet. De eerste keer is hij even naar een paar grote gebouwen geweest en toen heeft hij ook een minuut of wat op Broadway gewandeld. Maar daar heeft hij tegenwoordig geen tijd meer voor, want hij wordt steeds belangrijker en moet als de bliksem weer terug naar Parijs of Brussel of Frankfurt of Rome. Dat is een onrustige broodwinning en ongezond ook. Want zo'n man moet in elke stad altijd met een relatie gaan eten, veel te veel eten.

Weliswaar wordt hij er goed voor betaald. Maar het geld dat hij verdient betaalt hij voornamelijk voor de huur van een veel te groot huis waar hij zelden is, en voor consulten bij artsen, die hem van zijn spijsverteringsmoeilijkheden moeten afhelpen. Zo verdient de man dan al dinerende en vliegende net genoeg om een sneetje roggebrood met kaas te kunnen eten in een zomerhuisje op Texel.

Iedereen is tegenwoordig onderweg. Duizenden mensen gaan naar Australië en Canada en honderden komen nu en dan even terug om hun moeders een kus te geven en een paar weken in het oude dorp rond te kijken. Het schijnt de moeite te lonen om naar de Goudkust te reizen met een koffertje met monsters van melkpoeder of katoenen goederen.

Persoonlijk ben ik een honkvast man en als zodanig langzamerhand een bezienswaardigheid. Ik was nog nimmer in India en zelfs nog niet in de States. In gezelschappen gebeurt het, dat de mensen elkaar even apart nemen, met hun hoofd in mijn richting knikken en zachtjes zeggen: „Kijk, daar heb je die vent, die nog nooit in Amerika is ge-

weest". Ongeveer net, zoals wij vroeger spraken van een bewoner uit de landprovincies, die de zee nog nooit had gezien.

En toch heb ik zelf het gevoel, dat ik er soms helemaal uit ben. De afstand is daarbij van veel minder belang dan de mogelijkheid om weer thuis te komen. Zo was ik onlangs een avond in Marseille. Ik liep er een beetje schaloos rond door de drukte. Het was een regenachtige zondagavond en er waren nogal wat mensen op de been, omdat mijnheer K. toevallig ook net in de buurt was.

Toen ik wat later een glaasje kwast zat te drinken, viel het mij op, dat het er allemaal zoveel op Amsterdam, Amersfoort en Sneek op zondagavond geleek. Langs de ruit wandelden bejaarde echtparen, waarvoor de romantiek allang voorbij was, jonge paren waarvoor alles nog komen moest en paren op de middaghoogte des levens, die drenzende kinderen achter zich aansleepten.

Het enige verschil met het Rembrandtplein was, dat de mannen er meer baskische petjes droegen en dat er platanen in plaats van iepen stonden.

Ik had precies hetzelfde gevoel als een congresbezoeker heeft, wanneer er geen avondzitting is. Nog wat rondlopen, nog een glaasje kwast en morgenmiddag weer thuis.

Verleden week was ik veel verder van huis. Toen bevond ik mij op een fietstochtje te Bronkhorst. Hier en daar bloeide een pruimeboom en een vroege peer. Kleine kinderen speelden midden op de weg, een hond rolde op zijn rug door het zand en een poes lag in de zon op een vensterbank te luieren. De overvolle randstad was eindeloos ver weg.

Van Bronkhorst voeren wegen naar onbekende oorden zoals Baak en Wichmond en nog verder naar Hackfort, of naar Steenderen en Olburgen. De terugreis naar huis zou — in mijn tempo — dagen vorderen en door bossen en over heidevelden voeren. Bronkhorst was veel verder weg dan Marseille.

Trouwens, mijn vriend uit de eerste alinea is nog nooit in Olburgen geweest, want daar gaan geen straalvliegtuigen naar toe en de relaties, die men er kan maken, zijn te verwaarlozen.

Ik reis dus eigenlijk veel verder dan mijn vriend, maar dat neemt niet weg, dat ik steeds jaloers blijf op de mensen, die mij vertellen, dat ze volgende week om deze tijd een kopje koffie denken te drinken aan de Copacabana of in Allahabad.

Want je kunt jezelf wel wijs maken, dat je als mens met fantasie in de huiskamer de hele wereld door kunt reizen, in werkelijkheid schiet de fantasie tekort en dan ga je maar weer eens de kas opmaken om te zien of er nog wat overschiet voor een spoorkaartje teneinde elders koffie en kwast te gaan drinken.

H. H.